

T

LO 13 '06

'DE SPORTIEVE SCHOOL', EEN PROGRAMMASCHETS

Op de studiedag voor het voortgezet onderwijs in Groningen op 1 februari jongstleden, is in een aantal workshops het Basisdocument voor de onderbouw van het voortgezet onderwijs (Basisdocument VO) onder de aandacht gebracht. In een tweetal artikelen wordt dit in deze Lichamelijke opvoeding belicht. Er waren vier scenario's die u heeft kunnen hanteren om de, 1 augustus 2006 ingegane, nieuwe onderbouw vorm te geven (zie LO 13 '06). Hoe zou u met het Basisdocument VO kunnen werken vanuit scenario 1. *Door: Maarten Massink*

Voor het invoeren van vernieuwingen zijn de verschillende scenario's beschreven in een artikel 'Basisdocument als identiteitsbewaker' (LO 13, 2006). Zo ook dit scenario 1. In dit scenario worden de vernieuwingen op school terughoudend ingevoerd. De vakkenstructuur blijft duidelijk herkenbaar aanwezig. Welke gevolgen dat heeft voor het programma, procesfactoren als tijd- en groepsverdeling, personele inzet en de rol van leerlingen en begeleiders is wellicht voor u herkenbaar en vergelijkbaar met uw school. Welke kansen zijn hier voor het gebruik van het basisdocument?

CONTEXTSCHETS

De Stam is een brede scholengemeenschap voor lwoo t/m gymnasium met 1200 leerlingen in een groeistad. Leerlingen kiezen deze school omdat de school een goede reputatie heeft.

De school:

- kent in de onderbouw een dakpanstructuur en sluit basisvorming af na twee jaar
- loopt niet voorop bij de onderwijsontwikkelingen maar probeert nieuwe richtlijnen en ideeën in te passen in de bestaande onderwijspraktijk
- staat daarom bekend als degelijk maar niet bepaald vernieuwend
- stelt voorop dat leerlingen en ouders vroegtijdig en veelvuldig inzicht moeten krijgen in de leerresultaten
- hecht veel waarde aan leerlingbegeleiding, er is in de onderbouw een dubbelmentoraat

- wil ook graag een sportieve school zijn
- biedt bewegen, sport en maatschappij (BSM) als examenvak aan in havo/vwo en wil dat ook als examenvak voor vmbo-leerlingen gaan doen
- staat in een wijk met veel sportfaciliteiten, waaronder een voetbalstadion. Veel leerlingen zijn fan van de voetbalclub.

SCENARIO 1

De school past in scenario 1; ze wil graag dicht bij de bestaande praktijk blijven omdat ze goede ervaringen en een goede naam hebben als school. Aan de andere kant willen ze de basisvorming wel meer handen en voeten geven. Daarom zijn ze begonnen met andere werkvormen in de les uit te proberen met als hoofdthema; actief en zelfstandig leren van leerlingen. Dit heeft geleid tot afstemming van werkvormen binnen de vakken. Een volgende stap is het afstemmen van inhoud van vakken. Er is nu wel een begin gemaakt om tot afspraken te komen om de aandacht voor overeenkomstige vaardigheden beter te coördineren. Bewegen en sport (B&S) is als vak aangewezen om vooral aandacht te besteden aan de vaardigheid samenwerking.

PROGRAMMASCHETS

Het programma bewegen en sport vindt grotendeels plaats binnen de vakkenstructuur, dat wil zeggen in de vorm van regulier geroosterde lessen. De benadering daarvan is dat het - weliswaar vereenvoudigd - 'sportecht' moet zijn om de stap naar deelname aan de omringende bewegingscultuur zo soepel mogelijk te maken. Vooral het leren bewegen staat centraal. De vakgroep streeft ernaar alle activiteiten op drie niveaus van deelname aan te bieden. Het aanbod van de activiteiten wordt door de vakgroep bepaald. De keuze in de uitvoering is afhankelijk van het vaardigheidsniveau van de leerling. Naast de gewone lessen kunnen leerlingen na schooltijd op twee momenten in de week meedoen aan buitenschoolse sportinstuiven. Op deze momenten worden ook

schoolteamsselecties gemaakt voor leerlingen die de school willen vertegenwoordigen in de provinciale interscolaire toernooien, waar de school altijd aan meedoet. Eén uur per week is er steunles. Leerlingen die op een onderdeel niet het basisniveau halen zijn 'zorgleerlingen' en worden dan uitgenodigd om extra te komen oefenen om de aansluiting bij de eigen klas te kunnen behouden.

Verder wordt er schoolzwemmen aangeboden. Leerlingen die nog geen zwemvaardigheid hebben, leren alsnog zwemmen in een apart programma binnen keuze-uren.

PROCESFACTOREN

Er wordt lesgegeven in leseenheden van 45 minuten. Hierdoor worden de mentoruren en de keuze-uren betaald. In de onderbouw wordt bij bewegen en sport alleen gewerkt met blokken van 90 minuten. In klas 1 en klas 2 hebben de leerlingen elke week twee blokken bewegen en sport. Het jaar wordt verdeeld in vier perioden van tien weken waarvan acht weken wordt lesgegeven. De tiende week is op school een proefwerkweek of activiteitenweek waarin er volgens een bijzonder rooster les is. In deze weken worden toernooien of sportieve evenementen (atletiek vijfkamp, duurloop) georganiseerd.

Tijdens keuze-uren gaan leerlingen tweemaal per week naar vakken van hun keuze. Leerlingen tekenen in voor deze keuze-uren. De steunlessen B&S passen binnen deze structuur. De lessen worden gegeven in standaard ingerichte gymzalen. Acht weken per jaar is er de beschikking over een veld en soms kan de naburige sporthal gebruikt worden, vooral voor bijzondere evenementen. Er zijn veel contacten met de naburige sportverenigingen. In de onderbouw wordt hiervan gebruikgemaakt door toernooien voor leerlingen samen met de verenigingen te organiseren, waarbij ook gebruikgemaakt wordt van hun accommodatie. In de bovenbouw kunnen leerlingen in een sportoriëntatieproject bij deze clubs en verenigingen in een periode van vier weken meedoen met trainingen.

PERSONELE CONSEQUENTIES

Een docent is in principe verantwoordelijk voor zijn klassen. In het dubbelmentoraat wordt samengewerkt. De steunles en het zwemmen worden gegeven door de docenten die daar de meeste affiniteit mee hebben. Voor de instuiven en de organisatie en begeleiding van de toernooien is een taakverdeling gemaakt naar rato van de aanstellingsomvang. Voor elke taak is er een duidelijke coördinator die zorgt dat het draaiboek wordt gevolgd. Bij de toernooien worden leerlingen uit de bovenbouw (vooral bij bewegen, sport en maatschappij (BSM)) en geïnteresseerde collega's van andere vakken betrokken.

ROL VAN LEERLINGEN EN BEGELEIDERS

De school heeft zich ten doel gesteld het zelfstandig werken en leren van leerlingen te stimuleren, waarbij de docent steeds meer de rol van begeleider/coach van het leerproces wordt. Als vuistregel wordt afgesproken dat tenminste niet meer dan de helft van de les centraal wordt gegeven. Dus leerlingen werken in iedere les minstens de helft van de tijd zelf-

standig, individueel of in groepen aan opdrachten. Voor sommige docenten betekent dit dat zij hun best moeten doen hun klassikale lesmomenten in te perken en nieuwe werkvormen gaan uitproberen. Voor de vakgroep bewegen en sport is dat niets bijzonders. In de lessen bewegen en sport wordt altijd al veel in groepen zelfstandig gewerkt. Voor de vakgroep bewegen en sport ligt de uitdaging er in om de leerlingen meer eigen initiatief te geven, hen meer invloed op hun eigen leerproces te geven. De docenten B&S verschillen onderling nog wel in de mate waarin ze dat haalbaar en wenselijk vinden. Sommige van hen willen de activiteiten behandelen door de technieken aan te leren via oefenvormen en spelvormen. Zij willen zelf het onderwijsleerproces sturen. Andere collega's willen uitgaan van de probleembenadering: zij leren leerlingen bewegingsproblemen op te lossen via probleemgestuurde bewegingssituaties.

Het visieverschil in de vakgroep heeft ertoe geleid dat de activiteiten die gedaan worden zijn afgesproken en vastgelegd, maar dat de wijze van aanbieden per docent mag verschillen. Bijvoorbeeld: docent 1 leert leerlingen stapje voor stapje hoe ze een lay-up moeten uitvoeren om het daarna toe te passen in een wedstrijdje basketbal. Docent 2 speelt een partijtje waarin meerdere baskets zijn waarop gescoord kan worden zodat leerlingen veel kansen krijgen om te doelen in beweging waarbij de lay-up een mogelijke oplossing is. Maar de effectiviteit moet vooral liggen in intensieve beweegtijd waardoor het 'bewegen verbeteren' veel kansen krijgt.

De vakgroep is eensluidend in de aandacht voor respect, sportiviteit en fair play. Deze aandacht is er in eerste instantie door het voorbeeld te geven en leerlingen expliciet aan te spreken die hier onvoldoende zorg voor hebben. Er is bewust voor gekozen geen aparte projecten te maken van fair play, maar in iedere les in te spelen op situaties die zich aandienen.

BASISDOCUMENT

Binnen dit scenario liggen kansen voor het gebruik van het te verschijnen basisdocument voor VO om leerresultaten te signaleren. De kernactiviteiten en niveauiduidingen die daarin beschreven staan worden vooral gebruikt om aan te tonen dat er veel leerresultaten zijn op gebied van 'bewegen verbeteren'. Bij 'bewegen regelen' wordt een duidelijke selectie gemaakt uit de items. Het leren regelen mag niet teveel effectieve beweegtijd kosten. De beleving van leerlingen, hun attitude in de les, wordt bespreekbaar gemaakt met docenten van andere vakken middels een niveauiduiding in het basisdocument waarin 'betrokkenheid op de les' en 'gerichtheid op (bewegen) verbeteren' wordt beschreven.

VOORAL 'BEWEGEN VERBETEREN'

Het basisdocument wordt vooral gebruikt om te kijken of leerlingen vorderingen maken in het 'bewegen verbeteren'. De vakgroep vindt dat de kern van het vak is leerlingen beter te laten bewegen zodat ze makkelijk aansluiting kunnen vinden bij clubs en verenigingen in de buurt. Daarvoor is het nodig dat veel leerlingen bij de activiteiten 'vervolgniveau' en 'gevoerd niveau halen'. Volgens het basisdocument zou de verde-

Volleybal tegen elkaar				
Arrangement				
• Partijvorm, 2 tegen 2 • Nethoogte 2.40m • Breed en ondiep veld • Lichtgewicht volleybal				
Opdracht				
Speel de bal met twee handen bovenhands naar een lege plek bij de andere partij. Probeer de bal aan de andere kant van het net op de grond te krijgen. Ga zo staan dat je met z'n tweeën het hele veld kunt verdedigen.				
Fase	Basis	Vervolg	Gevorderd	Zorg
In het spel brengen	Speelt de bal ongeplaatst vanaf het midden van het eigen veld.	Speelt de bal richting de lege plekken vanaf de achterlijn.	Serveert de bal geplaatst en houdt daarbij rekening met het niveau van de ontvanger.	Speelt ballen vanaf een plaats dichtbij het eigen net.
Opbouwen van de aanval	Verplaatst zich op tijd naar eenvoudig geplaatste ballen en speelt deze terug naar de overkant.	Verplaatst zich op tijd naar moeilijk geplaatste ballen en speelt deze naar de overkant terug of speelt de medespeler aan.	Verplaatst zich op tijd naar moeilijk geplaatste ballen en speelt deze de naar de lege plekken van de tegenstander. Speelt samen voor gericht inplaatsen.	Staat stil op eenzelfde plaats. Speelt bij toeval een bal terug.
Scoren en voorkomen ervan	Scoort alleen doordat de tegenstander een fout maakt; verdedigt alleen het eigen velddeel.	Scoort door moeilijk terug te spelen; verdedigt meer dan het eigen velddeel.	Scoort zelf door inplaatsen in de lege plekken; idem, en anticipeert op slecht verwerkte ballen van zijn medespeler.	Komt niet of nauwelijks zelf tot scoren; ontwijkt de bal.

Voorbeeld basisdocument VO van kernactiviteit oriëntatieperiode en deelnameniveaus

Arrangementen helpen inrichten			
Kernactiviteit/opdracht			
Meehelpen bij opbouw, aanpassen en opruimen van turnsituatie			
Basis	Vervolg	Gevorderd	Zorg
Werkt met anderen samen bij het klaarzetten of opruimen van de toestellen.	Toont eigen initiatief om met anderen samen te werken bij het klaarzetten of opruimen van toestellen.	Geeft tijdens het klaarzetten of opruimen anderen zo nodig aanwijzingen.	Werkt niet met anderen samen bij het klaarzetten of opruimen.
Toont initiatief om te helpen als de situatie daarom vraagt.	Voorziet momenten dat ingesprongen moet worden om te helpen.	Kan anderen motiveren om mee te helpen als de situatie daarom vraagt.	Toont weinig initiatief om een helpende hand toe te steken.
Heeft enig inzicht hoe de toestellen ten opzichte van elkaar geplaatst moeten worden.	Heeft oog voor veiligheidsaspecten.	Heeft inzicht in veiligheidsaspecten en kan dat toepassen o.a. bij het plaatsen van de toestellen ten opzicht van elkaar. Heeft kennis van specifieke vergrendelingen en bevestigingen bij de diverse toestellen.	Heeft weinig inzicht hoe de toestellen neergezet moeten worden.

Voorbeeld basisdocument VO van deelnameniveaus oriëntatieperiode voor regeltaken

Niveauiduiding bij het gedragsaspect 'betrokkenheid op de les'				
	Basis	Vervolg	Gevorderd	Zorg
Omgaan met elkaar	Voert met andere leerlingen opdrachten uit en werkt met voorkeur samen met zelfgekozen klasgenoten.	Voert opdrachten uit met wisselende leerlingen, houdt rekening met verschillen en overlegt in situaties. Helpt anderen op vraag van de medeleerling of de docent.	Voert opdrachten uit met wisselende leerlingen en speelt in op de verschillen. Neemt zelf initiatief om hulp op maat te geven aan medeleerlingen. Deze medeleerlingen hebben veel vertrouwen in deze hulp.	Werkt meestal voor zichzelf zonder op anderen te letten. Houdt zich afzijdig bij het samenstellen van groepen en overleg.

Voorbeeld uit basisdocument VO van deelnameniveaus

ling over de niveaus zorg, basis, vervolg en gevorderd respectievelijk ongeveer 5%, 45%, 30%, 20% moeten zijn. Deze vakgroep merkt dat zij door veel aandacht te geven aan verbeteren van bewegen, meer leerlingen op vervolg- en gevorderd niveau hebben. De verdeling ligt meer op 5%, 25%, 40%, 30%. Ze denken dat dit komt door een gestroomlijnde organisatie in de lessen waardoor er veel effectieve beweegtijd is. Naar de schoolleiding toe en in hun vakwerkplan geven ze aan dat ze de beschikbare tijd uit de lessentabel gebruiken en nodig hebben om de leerlingen de niveaus in de aangegeven verdeling te laten halen. Minder tijd, effectief beschikbaar voor 'bewegen verbeteren', leidt tot minder leerlingen in vervolg- en gevorderd niveau, dus minder aansluiting bij de clubs en verenigingen in de buurt.

'BEWEGEN EN REGELEN' IN BEWEGEN, SPORT EN MAATSCHAPPIJ (BSM)

Na het lezen van, en vergelijken met het basisdocument concluderen de docenten bewegen en sport dat zij zelf veel regelen waardoor leerlingen minder doen op dit gebied. Qua bewegen en regelen moeten leerlingen wel helpen met inrich-

Bekijkt waar hij de bal gaat plaatsen

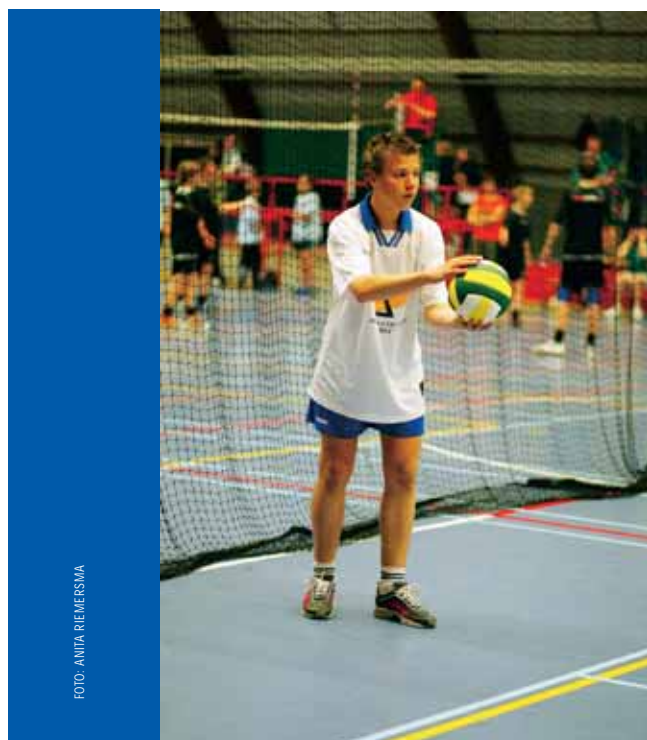

FOTO: ANITA RIEMERSMA

ten, hulpverleners en scheidsrechters. Dit is er vooral op gericht de les effectief te laten verlopen en om actief leren en zelfstandig werken te stimuleren. Maar qua leren organiseren en ontwerpen merkt de vakgroep dat leerlingen daarin achterblijven in de deelnameniveaus. De vakgroep concludeert dat zij daar weinig leestijd aan besteden. Ook het coachen en begeleiden houdt de docent hier liever in eigen hand omdat hij geschoold is in goed observeren en hij het meest effectief aanwijzingen kan geven waardoor leerlingen zich kunnen verbeteren in bewegen. Om het niveau van leerlingen bij 'bewegen en regelen' te verhogen neemt de vakgroep zich voor ook het leren organiseren, ontwerpen en coachen en begeleiden in de onderbouw te introduceren.

Binnen BSM werd daar uitdrukkelijk wel tijd voor uitgetrokken, want daar is veel meer tijd beschikbaar. Leerlingen kiezen voor BSM waar deze taken bijhoren.

ATTITUDEASPECTEN SAMEN MET ANDERE VAKKEN DUIDEN

Uit het basisdocument wordt de niveauiduiding gebruikt die iets zegt over de betrokkenheid op de les. Daarin wordt onderscheid gemaakt tussen 'omgaan met elkaar', 'omgaan met regels' en 'zelfstandig deelnemen'. De niveau-indeling van zorg, basis, vervolg en gevorderd blijkt ook voor andere vakken een herkenbare beschrijving te zijn. Ook andere vakken kunnen deze beschrijving gebruiken om leerlingen een spiegel voor te houden en duidelijk te maken waar zij staan in hun ontwikkeling en wat er van hen wordt verwacht om verder te komen. De inbreng van de vakgroep bewegen en sport tijdens de leerlingenbespreking wordt met deze duiding over bijvoorbeeld 'omgaan met elkaar' en 'samenwerken' als zeer waardevol en informatief ervaren. Andere vakken geven aan deze wijze van duiding ook te willen gebruiken.

NB.

De voorbeelden uit het basisdocument zijn gebaseerd op een tussendocument. De definitieve versie is vermoedelijk per april 2007 beschikbaar

Correspondentie: m.massink1@chello.nl